

ખેતરમાં તેતર, બાગમાં લેલાં

એક ખેતરમાં તેર તેતર રહેતાં હતાં. બાજુના બાગમાં સાત લેલાં રહેતાં હતાં.

તેતર અતિશય પ્રેમાળ. સવારમાં ઊઠે ત્યારથી એકબીજાની ખબર પૂછવા જ કરે. ‘તું સુખી છે? સુખી છે?’ જવાબ તરત મળે, ‘સુખી છું.’ ‘સુખી છું.’ હવે ભાઈ, આટલા પાસેપાસે તો છો! પોતાની મેળે જોઈ શકો છો કે સામેનું તેતર સુખી છે કે દુઃખી છે. તો શાને માટે આવું ગામ ગજવો છો? પણ પૂછપરછ વિના એમને ચેન જ ન પડે.

અને પેલાં લેલાં અતિશય કજિયાળાં. આખો દહાડો કકળાટ કર્યા જ કરે. પાછાં રહે સાથેનાં સાથે. ઊડે પણ એકસાથે, કશેક ઊતરે પણ એકસાથે. પછી જમીન પર પગ અડે એટલી વાર! એકબીજા સાથે લડવા માંડે.

આજુબાજુના લોકો, પશુઓ, પંખીઓ, અરે ભમરા ને પતંગિયાં સુધ્યાં આ કોલાહલથી એટલાં થાકી ગયાં કે ત્યાંથી બીજે કશેક રહેવા જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યાં. પણ ખેતરના છોડ અને બગીચાનાં ઝાડ, વેલી ને ક્યારાના ફૂલછોડ શી રીતે ભાગી જાય? એમના તો પગ જ માટીમાં જકડાયેલા હોય ને! એ શું કરે?

હવે તેતરને અને લેલાંને કંઈ આ બધી વાતની ખબર નહીં. એ લોકો તો પોતાની મસ્તીમાં. પછી ગુલાબના છોડને થયું કે આ બધું આમ ને આમ જ રહેશે તો અમે બધાં આ ઘોંઘાટનાં માર્યા મરી જ જઈશું. એણે તો પોતાનાં મોટાં મોટાં સુગંધી ફૂલને હલાવીને ભમરાને પાસે બોલાવ્યો.

ગણગણાટ કરતા ભમરાએ આવીને પૂછ્યું, ‘શું છે? મને કેમ બોલાવ્યો?’

ગુલાબના છોડે બધી વાત કરી. ભમરો થોડીક વાર શાંત રહ્યો અને હવામાં સ્થિર રહીને વિચાર કરવા લાગ્યો. પછી એ ઊડ્યો તે ઊડ્યો તે સીધો લેલાં પાસે. એણે લેલાંની આસપાસ ચાર આંટા માર્યા અને કહ્યું,

‘હું તો તમને બહુ ડોશિયાર માનતો હતો પણ તમે તો... હશે, કંઈ નહીં, નથી કહેવું.’

‘અરે, એવું તો કંઈ ચાલે? કહો ને ભમરાભાઈ, શું કહેતા હતા?’

‘મને થયું કે – જવા દો ને, બોલવાથી કશો ફાયદો નથી. તમે ક્યાં મારું કહ્યું કરવાના હતા?’

‘કરીશું, કરીશું, એક વાર કહી તો જુઓ.’ સાતેય લેલાં એકસાથે બોલ્યાં.

જુઓ, તમે બધાં કેવું સરસ લડો છો! પણ કોઈને લડતાં શીખવાડી શકો છો કંઈ?’ ભમરો બોલ્યો.

લેલાં વિચારમાં પડ્યાં. વાત તો સાચી હતી. ખૂબ સાચી હતી. વણઅટક્યે એકધારું મોટે મોટેથી લડ્યા કરવાની એમની શક્તિ અજોડ હતી. પણ આજ લગી એ કોઈને શીખવાડી તો નહોતી જ. શીખવાડવાનો પ્રયત્ન પણ નહોતો કર્યો.

લેલાં તરત જવાબ ન આપી શક્યાં પણ શાંત રહે તો લેલાં શાનાં? થોડી વાર રહીને એ બધાં એકસામટાં બોલવા માંડ્યાં. ‘કોઈ આવતું નથી. કોઈ શીખતું નથી. અમે શું કરીએ? બોલો, બોલો, અમે શું કરીએ? અમારો કંઈ વાંક નથી. નથી, નથી, નથી! અમારો કંઈ વાંક નથી.’

ભમરો કહે, ‘વારુ, તમારો કંઈ વાંક નથી. પણ જેને શીખવું હોય તેને તો બધા શીખવે. જેને ન શીખવું હોય તેને પણ શીખવો તો તમે ખરાં કહેવાઓ.’

‘અરુણ? એવું કોણ છે?’

‘તેતર, તેતર! ખેતરનાં તેતર! અક્કેક લેલું બબ્બે તેતરને ઝઘડતાં ને લડતાં ન કરી શકે?’

‘કરી શકે, કરી શકે!’ કહી સાતે લેલાં ખેતરમાં ગયાં. અક્કેક લેલાંએ બબ્બે તેતરને કકળાટ કરતાં શીખવવા માંડ્યું. પણ સાતમું લેલું કહે, ‘લે, મને તો એક જ તેતર મળ્યું! એને હું કોની સાથે લડતાં શીખવું?’

ખેતરમાં તેતર, બાગમાં લેલાં

‘તારી સાથે, તારી સાથે!’ કહી છ લેલાં ઊડી ગયાં. એમનાં તેતર સાથે લેતાં ગયાં. સાતમું લેલું તેરમા તેતર સામે જોઈને ખેતરમાં જ બેસી રહ્યું. બગીચામાં બહુ લેલાં નહીં ને ખેતરમાં બહુ તેતર નહીં. નરી જ શાંતિ!
ગુલાબના છોડને મઝા પડી. ઓણે પાંચ ફૂલ ખીલવ્યાં.

ઝગમગતી ટાલ

નાનકડા સપનને મમ્મીડેડી કરતાંયે દાદાદાદી વધારે ગમતાં. એ લોકો સપનની બધી વાતો સાંભળતાં અને એની સાથે થોડુંક રમતાંયે ખરાં. સપન એમને જે કંઈ શિખવાડે એમાંથી થોડુંક ભૂલી જતાં અને ફરી ફરી શીખવા માટે પણ તૈયાર રહેતાં.

એક દિવસ સપન એ બંનેને બગીચામાં ફરવા લઈ ગયો. ત્યાં એમને ત્રણેને બહુ મજા પડી એટલે એમણે નક્કી કર્યું કે દરરોજ સાંજે બગીચામાં જવું જવું ને જવું જ. પણ સોમ બુધ અને શુક્રવારે સપનના ડ્રોઈંગ કલાસ હોય અને મંગળ ને ગુરુવારે સ્વીમિંગના કલાસ હોય. બાકી વધ્યા શનિ અને રવિ. એ દિવસોએ તો મમ્મી પપ્પાને રજા હોય એટલે સપનથી દાદાદાદી જોડે જવાય જ નહીં.

ભારે મુસીબત! પણ દાદાદાદી ડાહ્યાં હતાં. કજિયા નહોતાં કરતાં એટલે સપન પણ કજિયો નહોતો કરતો પણ એને દાદાદાદી જોડે બગીચામાં ફરવા જવાનું મન તો બહુ જ થતું હતું. એટલે એણે મમ્મીપપ્પાને મસ્કા મારીને પંદર દિવસે એક વાર બગીચામાં જવાની રજા મેળવી લીધી.

એવા એક દિવસે દાદાદાદી અને સપન બગીચામાં આસ્તે આસ્તે ટહેલતાં હતાં અને જાત જાતની વાતો કરતાં હતાં એટલામાં એક નાનકડી ફૂલચકલી આવીને જોરથી દાદાના માથા સાથે અથડાઈ અને પાછી ઊડી ગઈ. ત્રણે જણ અચંબાથી ઊભાં રહી ગયાં. ફૂલચકલીને આ શું સૂઝ્યું? શાથી એણે આવું કર્યું?

પણ પૂછવું કોને? ફૂલચકલી તો ઊડી ગઈ. એની પાછળ ઉડાય એવી પાંખો તો કોઈને હતી નહીં એટલે ત્રણ જણે અંદરોઅંદર વાતો કરી.

દાદા બોલ્યા, ‘એણે આવું શાથી કર્યું હશે?’

દાદીએ કહ્યું, ‘ચકલાંને કંઈ અક્કલ ના હોય.’

સપને કહ્યું, ‘એણે આવું ન કરવું જોઈએ.’

દાદાએ કહ્યું, 'તોયે એણે કર્યું જ ને!'

સપન બોલ્યો, 'હા, કર્યું તો ખરું.'

વાતો પૂરી થાય એ પહેલાં એક પારસણ આવીને કહેવા લાગી, "આમ લાઈટ કાં મારો છ? મારી તો બધી આંખો જ અંજવાઈ ગઈ."

દાદા દાદી ને સપન ગભરાઈ ગયાં. શેની લાઈટ ને શેની વાત? વાસણ સંજવાઈ જાય પણ આંખો ક્યાંથી અંજવાઈ જાય? આ ફુલફટાકડી મેડમ શું કહેવા માગતી હશે?

જે હશે તે! એ તો એના ઊંચા બૂટની એડીઓ ટપાક ટપાક કરતી ચાલી ગઈ પણ આ લોકો ચિંતામાં પડી ગયાં. બાગમાં ફરવાની મઝા મારી ગઈ. તેમ છતાં થોડુંક ફર્યા તો ખરાં ને ચણા જોર ગરમવાળા ભૈયાજી પાસેથી મીઠું, મરચું ને લીંબુનો રસ નાખેલાં ચણા જોર ગરમનાં ત્રણ પડીકાં લીધાંયે ખરાં ને અક્કેક દાણો ખાતાં ખાતાં વાતોયે કરી.

પછી અંધારું થયું એટલે એ લોકો ઘર ભણી પાછાં વળ્યાં. પણ રસ્તામાં શું થયું, ખબર છે? એક ખટારાવાળો, બે બાઈકવાળા, એક સાઈકલવાળો ને ત્રણ મોટરવાળા લડવા આવ્યા. બધાનું કહેવાનું એક જ. 'લાઈટ બંધ કરો!'

લો, કરો વાત! આ લોકો પાસે લાઈટ જ ક્યાં હતી કે ચાલુ કરે અથવા બંધ કરે? તેમ છતાં રસ્તા વચ્ચે ઝઘડો કોણ કરે, એટલે લડવા આવનારા બધાને 'સોરી, સોરી' કહીને વિદાય કર્યા.

પણ વાત હતી તો મૂંઝવે એવી. આ લાઈટ શી ને વાત શી? પછી ચાલતાં ચાલતાં રસ્તા પરની લાઈટ થઈ તે ભેગું સપનના ભેજામાં અજવાળું થયું. એની આંખો એની મેળે બંધ થઈ ગઈ કારણે કે બત્તીનો પ્રકાશ દાદાજીની ગોળમટોળ ને સુંવાળી ટાલ પર પડીને પાછો ફેંકાતો હતો ને આંખો પર પડતો હતો. પેલા બધા વાહનચાલકોને પણ આવો જ અનુભવ થયો હશે એમ વિચારીને સપન હસી પડ્યો.

‘સપન, શું થયું?’ દાદાએ પૂછ્યું.

‘વઢો નહીં તો કહું.’

‘નહીં વઢું.’

‘એ તો છે ને, તે આ તમારી સુંવાળી ને ઝગમગાટ કરતી ટાલ પર જે પ્રકાશ પડે છે તે તરત પાછો ફેંકાય છે – અરીસાની માફક! હેં દાદાજી, તમે આવી સરસ ટાલ માથા પર કેવી રીતે ઉગાડી?’

‘એ તો એની મેળે જ થઈ, સપન!’

‘બધાને કેમ નથી થતી?’

‘એ લોકો જાણે!’ કહી દાદા હસ્યા. પછી દાદી હસ્યાં ને છેલ્લે સપન હસ્યો..

કારાન્દુઆ અને લેમુલી

કારાન્દુઆ અને લેમુલીને ઝઘડો થયો હતો. વાત એમ હતી કે કારાન્દુઆને કોળાનું શાક ખાવું હતું અને લેમુલીએ કેળાનું શાક બનાવ્યું હતું. જો લડવું ન હોય તો પોતાનાં મનગમતાં શાક બીજે દિવસે પણ ખાઈ શકાત; અરે એક ટંક તો બરાણીમાં ભરી રાખેલા સફરજનના મુરબ્બાથી પણ ચલાવી લેવાત, પરંતુ એ બે તો લડી જ પડ્યાં.

મોટા મોટા ઘાંટા પાડીને એમણે બારીઓના કાચ ધ્રુજાવી નાખ્યા અને પોતાના દરમાં શાંતિથી સૂતેલા ઉંદરડાઓને પણ જગાડી દીધા.

એમાં ને એમાં બધી રોટલીઓ ઠંડી થઈ ગઈ અને દાળ ઢોળાઈ ગઈ.

તે દિવસે જમવામાં જરાયે બરકત ન આવી. પછી કારાન્દુઆને થયું કે જે ઘરમાં મનભાવતું ભોજન ન મળે ત્યાં રહેવાનો શો અર્થ છે? એના કરતાં તો જંગલમાં જતા રહેવું અને જોગી થઈ જવું સો દરજજે સારું. ફક્ત સો શું કામ, હજાર દરજજે સારું. એટલે એ તો ઘરની બહાર નીકળી ગયો.

લેમુલીએ જોયું તો ખરું પણ કારાન્દુઆને જરા પણ રોક્યો નહીં. એના મનથી એમ કે જઈ જઈને એ કેટલેક જવાનો છે? બપોરે નહીં તો સાંજે, સાંજે નહીં તો રાતે, પાછો તો આવશે જ ને! એ વખતે એને કોળાનું શાક કરી આપીશ. એમ વિચારીને એ તો સોડ તાણીને સૂઈ ગઈ.

વટનો માર્યો કારાન્દુઆ તો જંગલમાં જઈને એક પીપળાના ઝાડ નીચે સૂઈ ગયો. અડધી રાતે એને જબ્બરની ભૂખ લાગી એટલે એણે તો આસપાસનું કૂણું ઘાસ અને પીપળાનાં ખરી પડેલાં ઝીણાં ફળ ખાધાં. એને શી ખબર કે આનાથી તો પેટમાં દુખવા આવશે?

જેમ તેમ કરતાં એણે રાત તો કાઢી પછી પડી સવાર. પંખીઓ કરે કિલકાર પણ કારાન્દુઆ ઘડીમાં પેટ દાબે ને ઘડીમાં માથું દાબે. એક જ

રાતમાં એને તો સમજ પડી ગઈ કે આ જોગી થવાનું કંઈ સહેલું નથી. આવું કરવા કરતાં એણે એક દિવસ કેળાનું શાક ખાઈ લીધું હોત તો સારું થાત. લેમુલી સાથે ઝઘડોયે ન થાત ને રાતે ઠૂંઠવાવુંયે ન પડત. પેટમાં દુખત નહીં અને આમ સવારના પહોરમાં ઝાડ નીચે બેઠાં બેઠાં આટલો બધો અફસોસ પણ ન કરવો પડત.

પણ હવે શું? થનાર હતું તે થઈ ગયું. કંઈ નહીં, હજી તો આખો દિવસ બાકી છે. કંઈક તો થશે! પછી એ ઊઠ્યો અને કપડાં પરથી ધૂળ ખંખેરીને પોતાના ઘરની દિશામાં ચાલવા લાગ્યો.

આ બાજુ લેમુલીને પણ પસ્તાવો થતો હતો. અરેરે! કેળના ઝાડ પર તો આખી લૂમ લટકતી હતી. કેળાનું શાક તો બીજે દિવસે પણ થઈ શકત. પણ પોતે જીદ કરીને કોળાનું શાક ન બનાવ્યું તે ખોટું થયું. કારાન્ટુઆ જતો રહ્યો. હવે રાતના જોરદાર પવનમાં બારીબારણાં જોરથી ઠોકાશે તો? કોણ બંધ કરશે? મારું માથું દુખશે ત્યારે કોણ દબાવી આપશે? એણે તો મોટો રૂમાલ લીધો અને આંખો લૂછતી લૂછતી જંગલની દિશામાં ચાલવા માંડી.

રસ્તાની અઘવચ્ચે એક વહેળો આવતો હતો. રાતે પડેલા વરસાદને લીધે એમાં પાણી ભરાઈ ગયું હતું ચાલતાં ચાલતાં લેમુલી વહેળાની આ બાજુ અટકી. એણે જોયું કે વહેળાની પેલી બાજુ કારાન્ટુઆ ઊભો છે. એ ખુશ થઈ ગઈ અને એણે આંસુ લૂછવાનો રૂમાલ ફેંકી દીધો, તે તરતો તરતો વહેળામાં ઘસડાઈ ગયો. એણે કહ્યું, ‘હું કોળાનું શાક કરીશ.’

કારાન્ટુઆએ કહ્યું, ‘ના, ના, કેળાનું!’

લેમુલી બોલી, ‘કોળાનું! કહું છું ને, કોળાનું!’

એમ કરતાં કરતાં એ લોકો પાછાં લડી પડે ને વાર્તા લાંબી ચાલે એના કરતાં અહીં જ અટકીએ? આપણે ક્યાં કોળાનું કે કેળાનું શાક ખાવું છે? ખાવું હોય તોયે કોણ આપણને આપવાનું છે?

રાજનાગ અને અળસિયું

કાળો ભમ્મર ને સાત હાથ પૂરો રાજનાગ! જીભ તો એની લબકારા કરે અને આંખો સામે જોતાં માણસ ત્યાં ને ત્યાં થીજી જાય. એનો સૂસવાટો સાંભળીને જ બેભાન થઈ જવાય તો ડંખની તો વાત શી કરવી? ભૂલેચૂકે જો ડસી ગયો તો માણસ સીધો જમને દરવાજે પહોંચ્યો જ સમજો. પાણી પીવાયે ઊભો ના રહે.

આવા જબરા રાજનાગને રસ્તામાં એક નાનકડું અળસિયું મળ્યું. તે હસીને કહે, 'કેમ છો, નાગદાદા? અત્યારે ક્યાં ચાલ્યા?'

રાજનાગે તો ગુસ્સે થઈને ફૂંફાડો માર્યો, 'અલ્યા, તારી આ હિંમત? ક્યા સગપણે મતે દાદા કહે છે હેં?'

'સગપણ તો ખરુંસ્તો! તમેય પેટે ઘસડાઈને ચાલો ને હુંયે ધીરો-ધીરો પણ એમ જ ચાલું. મારો રંગ વળી ઘેરો તપખીરિયો ને તમારો કાળો. આપણું કુટુંબ તો એક જ ને?'

રાજનાગને બહુ ચીડ ચડી. એણે કહ્યું, 'જોજે, ફરી વાર આવું બોલતો! મારે ને તારે કશી સગાઈ હોય જ નહીં. હું તો એક ડંખ મારું એટલે ભલભલાને ઢાળી પાડું. તું શું કરે?'

'હું તો એ ઢળી પડેલાના પેટ પર આસ્તે આસ્તે ચડું અને બીજી બાજુ ઊતરીને મારે રસ્તે ચાલી જાઉં.'

'તારાથી કોઈ બીએ નહીં.'

'મારે કોઈને બિવડાવવાની શી જરૂર? હું મારે રસ્તે ને એ એને રસ્તે.'

રાજનાગને આ વાત જરાયે ગમી નહીં. આવા નમાલા ને નાનકડા જીવ સાથે પોતાને સગાઈ હોય એ વાતની જ એને શરમ આવી. એણે તો જંગલનાં બધાં જીવજંતુ ને પશુપંખીઓને ભેગાં કર્યાં અને કહ્યું, 'હું આજે કોઈને કરડીશ નહીં. તમે બધાં મારી વાત સાંભળો ને ફેંસલો કરો કે આ

અળસિયા જેવા નકામા જીવ સાથે મારે કશી સગાઈ હોઈ શકે ખરી?’

બધાંએ એનું કહ્યું માનીને સભા ભરી. સૌથી પહેલાં નાગને પૂછ્યું, ‘તું નકામો છે કે અળસિયું નકામું છે એ નક્કી કરવા માટે અમને જણાવી શકીશ કે તું કઈ રીતે અમારે માટે જરૂરી છે?’

મોટો બધો રાજનાગ વિચારમાં પડ્યો. પછી ઓણે કહ્યું, ‘હું ડંખ મારીને ગમે તેનો જીવ લઈ શકું છું.’

‘ઓહો! એ કંઈ સારું ન કહેવાય. બોલ, અળસિયા, તું કઈ રીતે જરૂરી છે?’

‘હું માટી ખાઉં ને બહાર કાઢું એટલે જમીન પોચી રહે અને વનસ્પતિ ઊગી શકે.’

સભામાંનાં ઘણાં બધાંએ આ વાતને ટેકો આપ્યો એટલે અળસિયાને બે ડગલાં આગળનું સ્થાન મળ્યું.

‘ચાલો, હવે એ કહો કે તમારામાં બીજી કઈ ખૂબી છે?’ રાજનાગે કહ્યું, ‘હું કુંજાડો મારી શકું છું’

અળસિયાએ કહ્યું, ‘હું આગળ ચાલી શકું ને પાછળ પણ ચાલી શકું.’

આ વાત પર લાંબી ચર્ચા ચાલી અને નક્કી થયું કે અળસિયાની આવડત એની પોતાની જિંદગી માટે વધારે કામની ગણાય.

એટલે અળસિયાને વળી પાછું બે ડગલાં આગળ વધવાનું માન મળ્યું.

પછી ત્રીજો ને છેલ્લો પ્રશ્ન પુછાયો, ‘તમારા બેમાંથી કોની જિંદગી લાંબી?’

નાગ કહે ‘હું તો પચાસ વરસ લગી પણ જીવી શકું.’

અળસિયું કહે, ‘હું તો મરું જ નહીં.’

સભામાં થયો શોરબકોર. અળસિયું ખોટું બોલે છે. એવો તો કોઈ જીવ હોય જ નહીં કે જે જીવ્યા જ કરે.

અળસિયું આસ્તેથી કહે, ‘મારા બે કકડા કરી નાખો તોયે એ બંને

રાજનાગ અને અળસિયું

કકડા જીવશે, જુદું જુદું જીવશે પણ જીવતા જ રહેશે. માટીમાં દટાઈ જશે તો પણ જીવશે. પાણીમાં તણાઈ જશે તો પણ જીવશે, એટલે હું મરીશ જ કેવી રીતે?’

સભામાં બેઠેલાં બધાં મૂંઝાઈ ગયાં. પણ આ વાતનો ઉકેલ આવે એ પહેલાં રાજનાગની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી અને એણે અળસિયાને કહ્યું, ‘ભાઈ! તું ભલે નાનો હોય, મારા કરતાં તું જ મોટો ગણાય. આવ, મારી ફેણ પર બેસી જા, હું તને મારે ઘરે લઈ જાઉં.’

પછી અળસિયું ધીમે ધીમે નાગની ફેણ પર ચડ્યું ને નાગ ઓલતો ઓલતો એને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. આ જોઈને સૌ કોઈ રાજી થયા. પણ બધાથી વધારે રાજી થયો રાજનાગ.

અતો પતો ફતો અને કતો

ચાર ભાઈઓ હતા. અતો પતો, ફતો અને કતો.

કતો સૌથી નાનો. ગોરોગોરો ને ગોળમટોળ. ચાલતાં તો આવડે જ નહીં. સીધી દોટ જ મૂકે. આંખના પલકારામાં ક્યાંનો ક્યાં પહોંચી જાય.

એક સવારે એમની મમ્મીએ કહ્યું, ‘ટામેટાં ને કોથમીર લઈ આવો.’

કતાએ તો તરત શાકબજાર તરફ ગબરડી મૂકી. બીજા ત્રણ એની પાછળ પાછળ ચાલ્યા. એક બે ત્રણ ચાર ને પાંચમી દુકાને એમણે ટામેટાં જોયા. કાછિયાને કહ્યું, ‘અમારે ટામેટાં જોઈએ છે.’

‘કેટલાં!’ કાછિયાએ પૂછ્યું.

‘કેટલાં? તને ખબર છે!’ અતાએ પતાને પૂછ્યું ને પતાએ ફતાને. કોઈને ખબર નહોતી ત્રણે જણાએ કતાને કહ્યું, ‘જા જઈને મમ્મીને પૂછી આવ - કેટલાં ટામેટાં લાવવાના છે.’

કતો તો ઊપડ્યો. ઘડીમાં પહોંચ્યો ને ઘડીમાં પાછો આવ્યો હાંફતો બોલ્યો, ‘એક કિલો.’ કાછિયાએ ટામેટાં જોખીને આપ્યા. બધા ભાઈઓએ ગજવામાં ભર્યાં. પછી ચાલવા માંડ્યા ત્યાં તો કાછિયાએ બૂમ પાડી, ‘પૈસા ક્યાં?’

‘પૈસા! શાના પૈસા!’

“ટામેટાંના - પચીસ રૂપિયા”

“ઓહો! પચીસ રૂપિયા આપવાના, એમ?”

‘હા, એમ - નહીંતર ગજવાં ખાલી કરો ને ટામેટાં પાછાં આપો.’

અતાએ પતાને પૂછ્યું, ‘શું કરીશું?’

પતાએ ફતાને પૂછ્યું, ‘શું કરીશું?’

ફતાએ કતાને કહ્યું, ‘જા, મમ્મીને પૂછી આવ, અમારે શું કરવાનું છે?’

કતો તો પવનવેગે ગયો ને વીજળીવેગે પાછો આવ્યો. એ પચીસ રૂપિયા

લઈને આવ્યો હતો. ભાઈઓએ એ રૂપિયા કાઢિયાને આપ્યા અને ગજવાં દાબી દાબીને જોઈ લીધું કે ટામેટાં સલામત છે ને? એમાં ને એમાં થોડાં ટામેટાં છૂંદાઈ ગયાં અને એમનાં ગજવાં લાલ લાલ થઈ ગયાં. તો પણ એ લોકો કોથમીરના ઝૂડા પાથરણા પર પાથરીને બેઠેલી બાઈ પાસે ગયા.

આ વખતે પતાએ પૂછ્યું, ‘અમને કોથમીર આપશો?’

‘કેટલી?’

ઓહો, આ તો પાછું એનું એ થયું. ફતાએ કતાને કહ્યું, ‘જા ને ભાઈલા, મમ્મીને પૂછી આવ ને!’

કતો દોડવા માંડ્યો. પછી અતાને યાદ આવ્યું કે કાઢિયાની માફક આ બાઈ પણ પૈસા માગશે તો શું કરવું તે પણ પુછાવી લઈએ. એટલે એ કતાની પાછળ દોડ્યો. પણ ક્યાં કતો ને ક્યાં અતો?

અતો હજી અડધે રસ્તે પહોંચ્યો હશે ત્યાં સામેથી પાછો વળતો કતો એને અથડાયો. બંને જણ પડી ગયા અને રસ્તામાં ટામેટાંનો રસ રેલાયો, બંને સામસામા બેસીને વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે શું કરવું. પછી અતો બોલ્યો, ‘કંઈ વાંધો નહીં, કોથમીર તો લઈ આવીએ. કેટલી લાવવાની છે?’

‘એક કિલો.’

કોથમીર વેચનારી બાઈ પાસે જઈને અતો અને કતો બોલ્યા, ‘એક કિલો!’ પતો અને ફતો પણ ત્યાં પહોંચ્યા હતા ને પાછળ ઊભા હતા. બાઈએ એક કિલો કોથમીર જોખી અને કહ્યું, ‘લાવો ઝોળી’

અતાએ પતાને પૂછ્યું, ‘તારી પાસે ઝોળી છે?’

પતાએ ના પાડી ને ફતાને પૂછ્યું, ‘તારી પાસે ઝોળી છે?’

ફતાએ ડોકું હલાવીને ડચકારાથી ના પાડી.

કતાએ વગર પૂછ્યે કહી દીધું, મારી પાસે પણ નથી.

‘તો લ્યો, તમારાં ગજવાંમાં નાખીને લઈ જાઓ.’ બાઈ બોલી.

‘ગજવાંમાં તો ટામેટાં છે.’

‘અને ટામેટાંનો છૂંદો.’

‘અને ટામેટાંનો રસ.’

‘મારી પાસે આખાં ટામેટાં છે.’

પતો, અતો કતો, ને ફતો વારાફરતી બોલ્યા. બાઈ હસી પડી અને એણે કહ્યું, ‘તો માથામાં ઘાલીને લઈ જાઓ.’

ચારે ભાઈઓએ માથાના વાળમાં પીંછાંની જેમ કોથમીરની ઝૂડીઓ ખોસી અને ચાલવા માંડ્યું.

‘અરે, પૈસા?’ બાઈએ બૂમ પાડી.

‘વળી પાછા પૈસા? જા તો કતા, ઊપડ, અને મમ્મી પાસેથી લઈ આવ.

‘કેટલા!’ કતાએ પૂછ્યું’

‘પચાસ રૂપિયા’ બાઈએ કહ્યું’

‘પચાસ રૂપિયામાં તો પાંચ આઈસક્રીમ આવે’ મમ્મી સાથે પાંચે જણ બાઈ શકીએ - એમ વિચારતો કતો આ વખતે જરા ધીમેથી દોડતો ઘેર ગયો ને પચાસ રૂપિયા લઈને પાછો આવ્યો.

અતો પતો ફતો ને કતો માથામાં મોરપીંછની જેમ કોથમીર ખોસીને લહેરે લહેરે આવતા હતા ત્યાં તો આવ્યો વંટોળિયો. ધૂળવાળો ને જોરદાર. જરાક વારમાં તો ચારે ભાઈઓ ભોંયભેગા. ઘણી બધી કોથમીર ઊડી ગઈ અને થોડીક એમના વાળમાં મોઢા પર ને કપડાંમાં ચોંટી રહી. ગજવાના રહ્યા સહ્યા ટામેટાં પણ રહેંસાઈ ગયાં, ચગદાઈ ગયાં.

વંટોળિયો ગયો પછી ચારે ભાઈઓ ઊભા થયા અને એકબીજાની શકલ જોઈને હસવા લાગ્યા. હસતા હસતા, ચાલતા ચાલતા ઘેર પહોંચ્યા ત્યારે મમ્મી ટામેટાં ને કોથમીરની રાહ જોતી હતી. એ પણ આ લોકોને જોઈને હસી પડી. એણે કહ્યું, ‘અરે, તમે તો ઓળખાતા પણ નથી. કોણ અતો ને કોણ પતો કોણ ફતો તે કોણ કતો? ચાલો તમને ગરમ પાણીએ ઘસી ઘસીને નવડાવી દઉં અને ગરમાગરમ પૂરણપોળી જમાડી દઉં.’

‘પણ... ટામેટાં ને કોથમીર...’

“એના વગર ચાલશે! મારા મજાના દીકરાઓ, ચાલો નહાવા.”

પછી અતો પતો ફતો ને કતો નહાયા ધોયા, ચોખ્ખા થયા અને ગરમગરમ પૂરણપોળી જમ્યા.

અતો પતો ફતો અને કતો

કીકુનો છોડ

કીકુ એક દિવસ ફરવા ગયો. એ તો બહુ ચાલ્યો બહુ ચાલ્યો ને થાકી ગયો. પછી એ એક મોટા પથરા પર બેસીને વિચાર કરવા લાગ્યો. ‘શા માટે હું આટલો દૂર આવ્યો? શી રીતે હું પાછો જઈશ? મને મારું ઘર નહીં જડે તો? એને તો રડવું આવ્યું. એ આંખો લૂછતો જાય - પહેલાં ખમીસની બાંયથી, પછી રૂમાલથી પછી પોતાના હાથથી. તે છતાં થોડાંક આંસુ તો જમીન પર પડ્યાં. જમીન ભીની થઈ, કશુંક સળવળ સળવળ થયું અને એક મજાનો છોડ ફૂટી નીકળ્યો. એ છોડને લાલ લાલ કલગી અને પીળાં પીળાં ફૂલ. હવા આવે એટલે ડોલવા લાગે. ડોલતાં ડોલતાં મીઠી સુગંધ ફેલાવે.

કીકુ નવાઈ પામીને એ છોડને જોઈ રહ્યો. ‘અલ્યા, હમણાં તો અહીં કંઈ નહોતું અને એટલી વારમાં તું ક્યાંથી ફૂટી નીકળ્યો? તારું નામ શું?’

છોડ કહે, ‘મને તો તારાં આંસુથી તેં જ ઉગાડ્યો. મારા નામની મને શી ખબર? તું જ કહે, મારું નામ શું છે?’

કીકુ વિચારમાં પડ્યો. પછી કહે, ‘તારું નામ ‘કીકુનો છોડ.’ અને તારું કામ મને ઘરે પહોંચાડવાનું. બોલ, તું કરીશ કે નહીં?’

‘જરૂર કરીશ, કીકુભાઈ! મારી પાછળ ચાલ્યા આવો.’ કહીને છોડ તો નાચતો ને કૂદતો આગળ ચાલ્યો. એ તો ગાતો જાય, કૂદકા મારતો જાય અને નાચતો જાય.

હું તો કીકુનો છોડ
મારે માથે રાતો મોડ
મારાં ફૂલ પીળાં પીળાં
મારાં પાન બધાં લીલાં

છોડનાં આ નખરાં જોઈને કીકુને બહુ હસવું આવ્યું પણ છોડ એટલા લાંબા ને ઊંચા ઠેકડા મારતો હતો કે એને ચિંતા થઈ. એણે કહ્યું. ‘અલ્યા,

ધીરે ધીરે ચાલ, ક્યાંક પડી જઈશ તો તને વાગશે. અને અહીં આટલામાં તો કોઈ ડોક્ટર પણ નહીં મળે.’

‘એ વાત સાચી! ‘કહીને છોડ તો ડાહ્યો ડમરો થઈને ધીરે ધીરે ચાલવા લાગ્યો.. પછી એણે પૂછ્યું, ‘હેં કીકુભાઈ! આપણે ઘેર કોણ કોણ છે?’

‘હું ને મારી મા. બીજું કોણ હોય?’

‘મા મને મારશે?’

‘ના રે ના! એ તો તને પાણી પાશે, તને નવડાવશે તારાં પાંદડાંને પંપાળશે અને તું આપીશ તો તારું એક પીળું ફૂલ ભગવાનને ચડાવશે.’

‘અરે વાહ! કીકુભાઈ! આપણે ઘેર ભગવાન પણ છે?’

‘હાસ્તો.. ભગવાન વગરનું કોઈ ઘર ના હોય. ખબર છે?’

‘ભગવાન મારી જોડે બોલશે?’

‘ડાહ્યો થઈશ તો બોલશે. તોફાન કરીશ તો નહીં બોલે.’

‘હું બિલકુલ તોફાન નહીં કરું. પણ હેં કીકુભાઈ! તમે રડશો ક્યારે?’

‘હું? હું શા માટે રડું?’

‘તમે નહીં રડો તો આંસુ ક્યાંથી આવશે? આંસુ વગર તો મારાથી નહીં જિવાય.’

‘ઓત્તારી! આ તો નવી આફત! આને જિવાડવા માટે મારે રોજ રોજ રડવું પડે? એ તો ના પોસાય.’ કીકુએ વિચાર્યું. પછી એને થયું કે આ બલાને ઘેર લઈ જવા જેવી નથી. જેવું ઘર દેખાય કે તરત દોટ મૂકીને હું ઘરમાં પેસી જઈશ અને બારણાં ફિટફિટ વાસી દઈશ. પછી ભલે ને એ બહાર જ્યાં ફાવે ત્યાં સડ્યા કરે.

પણ એ કંઈ બોલ્યો નહીં. એણે મૂંગાંમૂંગાં ચાલ્યા કર્યું. છોડ તો પોતાના તાનમાં અને તાનમાં નાચ્યા કરે ફૂદ્યા કરે અને ચાલ્યા કરે. એ કંઈ ને કંઈ બબડ્યા કરે પણ કીકુ પાસે હોય તો જવાબ આપે ને? એણે તો જેવું ઘર દેખાયું કે તરત ગબરડી મૂકી અને ઝટપટ ઘરમાં પેસીને બારણાં વાસી દીધાં.

પણ છોડ કંઈ જેવો તેવો હતો? એણે તો બરાબર જોઈ લીધું કે કીકુંનું ઘર ક્યાં છે. પછી એ આખી રાત ઘરની આસપાસ ઘૂમ્યા કરે, ગાયા કરે અને નાચ્યા કરે. સવાર થવા આવી એટલે એ જમીન પર સૂઈ ગયો અને એના એક એક પાનમાંથી હજાર હજાર છોડ ઊગ્યા. બિચારો કીકું તો જાગીને આ જોયું કે ગભરાઈ ગયો. એને થયું, હું આ જંગલમાં ક્યાંથી આવી ગયો? પણ બધા છોડ લહેરથી ડોલે, નાચે ને ગાય.

હું તો કીકુંનો છોડ
મારે માથે રાતો મોડ
મારાં ફૂલ પીળાં પીળાં
મારાં પાન બધાં લીલાં.